

zarlarının *Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal*, İstanbul 1981, I, 1-50), birçok yazar ve devlet adamıyla yapılan mülakatları, çeşitli şiir ve yazıları ihtiva etmektedir. Aynı yıllarda çıkan *Donanma Mecmuası* ile *Harb Mecmuası*'nda Çanakkale savaşlarıyla ilgili kahramanlık şiirleri yayımlanmıştır. Bunların bir kısmı *Çanakkale Savaşları Kahramanlık Şiirleri Antolojisi* adlı derlemede yer almıştır (haz. Ziver Tezeren, İstanbul 1990). Bunlardan başka Yahya Saim'in (Ozanoğlu) *Hilâlin Gölgesinde: Çanakkale-Kütü'l-emâre Zafer Destanı* ile (İstanbul 1332; 2. bs. [hz. Hasan Kolcu], Ankara 1991) Mithat Cemal'in (Kuntay) *28 Kânûn-ı Evvel Çanakkale Hakkında Manzum Tiyyatro* (İstanbul 1334) adlı eserleri de konu ile ilgili diğer bazı kitaplardır (Çanakkale Zaferi'nin yukarıda belirtilenler dışında devrin tiyatro, hikâye ve romanlarıyla mensur eserlerindeki diğer örnek ve akisleri hakkında geniş bir değerlendirme ve iktibaslar için bk. Enginün, s. 111-129).

Ömer adlı bir yazarın kaleme aldığı *Seddülbahir'de Sağ Cenahta Birinci Fırkanın Şehitler Sırtı Destanı* adlı küçük risâle de (İstanbul 1915) hadiseyi sıcağı sıcağına dile getiren bir eserdir.

Çanakkale zaferi ile ilgili eserler arasında Nihal Atsız ve sekiz arkadaşının 3 Ağustos 1933 tarihinde Çanakkale'ye yaptıkları gezinin anlatıldığı *Çanakkale'ye Yürüyüş* (İstanbul 1933) adlı eserin bazı aşırı tarafları dışında Çanakkale şehidlerinin bütün yurt sathında ve resmi törenlerle her yıl anılması gerektiğini gündeme getirmesi bakımından ayrı bir yeri vardır. O yıllara kadar vapurla Seddülbahir veya Anıburnu önlerine gidilerek kıyıya dahi çıkılmadan, bazan mevhit okunarak bazan da çeşitli eğlenceler düzenlenip nutuklar verilerek yapılan bu mahallî anma faaliyeti sonraki yıllarda her 18 Mart'ta nâdiren bazı cumhurbaşkanı ve başbakanların da katılımıyla Çanakkale'de ve bütün yurt çapında zaferin ve şehidlerinin şanına uygun anma törenleri düzenlenmeye başlamıştır. Çanakkale'ye bir şehidler âbidesi dikmek için gençliği harekete geçirmek maksadıyla kaleme alınan *Çanakkale Âbidesi* adındaki küçük kitap da (İstanbul 1936) neticesi itibarıyla önemlidir. Halûk Nihat Pepeyi Çanakkale savaşlarını *Çanakkale Destanı* (İstanbul 1936) adlı kitabında işlemiştir. Galip Çaka *18 Mart 1915 Çanakkale Destanı* (Hasan-Mevsuf) (Çanakkale 1952) adlı manzum kitapçıkta Dardanos bataryası kumandanı Hasan ile

takım subayı Mevsuf'un şahadetlerini destanlaştırmıştır. Oğuz Ermumcu aynı konuda *Çanakkale Destanı* (Ankara 1986) adlı bir eser hazırlamıştır. Sadri Karakoyunlu, *Türk Askeri İçin Savaş Şiirlerinden Seçmeler 1914-1918* (Ankara 1987) adını verdiği antolojisinde Çanakkale için yazılmış birçok şiire yer vermiştir. Ruşen Eşref Ünaydın, Çanakkale muharebelerine katılmış yedi gaziyle yaptığı mülakatları *Çanakkale'de Savaşanlar Dediler ki* adıyla kitap halinde yayımlamış (Ankara 1960, 1990), Çanakkale muharebelerini onları yaşayanların ağzından çok canlı şekilde gözler önüne sermiştir. Mustafa Necati Sepetçioğlu, "Çanakkale İçinde Bir Dolu Desti" ismiyle Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu için hazırladığı senaryoyu daha sonra ... *Ve Çanakkale-Geldiler* (İstanbul 1989), ... *Ve Çanakkale-Gördüler* (İstanbul 1989), ... *Ve Çanakkale-Döndüler* (İstanbul 1989) adıyla üç ciltlik bir roman serisinde ele almıştır.

Anadolu'nun hemen her yöresinde o yörenin amatör yazarları tarafından tiyatro oyunu haline getirilen ve okullarda temsil edilen Çanakkale muharebeleri halk edebiyatı mahsulleri içinde de yer almıştır. Bilhassa, "Çanakkale içinde sıra selviler / Binbaşılar oturmuş asker öğütler" mısralarıyla başlayan ve günümüzde de çok yaygın olan halk türküsü, Çanakkale muharebelerindeki millî vicdanın hüznü dolu anonim ifadesidir. Bu türkü ayrıca Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan diğer halkların edebiyatlarına da geçmiş olup bugün özellikle Balkanlar'da yaşayan Türkler ve Arnavutlar arasında şekil, muhteva ve ezgi açısından bazı değişikliklere uğramış olarak yaşamaktadır. Yetmiş beş yıldan beri millî hafızayı tazeyen bu türkü marş, destan ve ağıt gibi eserlerin ortak özelliklerini taşımaktadır.

Halk edebiyatı mahsulleri arasında, Çanakkale'de şehid olanlar için bazan onların ağzından yazılmış çeşitli destanlara da rastlanır. Bunların içinde, Boyabatlı Ömer oğlu Mustafa adlı bir şehidin üstünden çıkan kendisine ait "Çanakkale Destanı" en tanınmış olanıdır. Eyüplü Mustafa Şükrü'nün *Çanakkale Bombardımanı ve Şanlı Askerler Destanı* (İstanbul, ts.), *Çanakkale Şarkısı* (İstanbul 1915) ile *Çanakkale Kabatepe Muzaferiyat Destanı* (İstanbul 1915) adlarını taşıyan üç destanı yanında Abdülgaffar Kemâlî'nin *Çanakkale Önünde Düşmana Kan Ksuduran Arslan Yü-*

rekli Kahraman Mehmed Çavuşun Müdafaa-i Vatan Destanı (İstanbul 1915) ve nazımı meçhul *Çanakkale Destanı* (İstanbul 1331) tesbit edilebilen diğer destanlardır. Behçet Kemal Çağlar'ın "Ankaralı Âşık Ömer" takma adıyla yazdığı Çanakkale destanı da daha sonraki yıllarda yazılmış güzel örneklerden biridir.

Çanakkale muharebeleri birçok şair ve yazara ilham kaynağı olduğu gibi çok sayıda Türk ve yabancı devlet adamının hatıraları içinde de yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yeni Mecmua (Çanakkale Nüsha-i Mümtâzesi), III, İstanbul 1334r., s. 130-143; Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat* [İstanbul 1924] (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1991, s. 411-413; Süleyman Nazif, *Mehmed Âkif* [İstanbul 1924] (nşr. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1991, s. 96-100; İbrahim Alâeddin (Gövsâ), *Çanakkale İzleri*, İstanbul 1926, ayrıca bk. Ankara 1989 baskısı; Atsız, *Çanakkale'ye Yürüyüş*, İstanbul 1933; M. Atsız Yoldaş — K. Akdağlı, *Çanakkale Âbidesi*, İstanbul 1936; Halûk Nihat Pepeyi, *Çanakkale Destanı*, İstanbul 1936; Ruşen Eşref Ünaydın, *Çanakkale'de Savaşanlar Dediler ki*, Ankara 1960; Yahya Kemal Beyatlı, *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, İstanbul 1962, s. 109-110; Etem Ruhi Üngör, *Türk Marşları*, Ankara 1966, s. 183; Özge, *Katalog*, I, 224; *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal* (haz. M. Kaplan v.dğr.), I, İstanbul 1981, s. 1-50; Sema Uğurcan, "Mehmet Âkif'in Şiirlerinde Savaş", *Ölümünün Ellinci Yılında Mehmet Âkif Ersoy*, İstanbul 1986, s. 151-158; İrfan Morina, "Çanakkale Türküsünün Arnavutça Söyleniş", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1987, s. 161-166; Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1989, I, 145-154; II, 97-115; Ziver Tezeren, *Çanakkale Savaşları Kahramanlık Şiirleri Antolojisi*, İstanbul [1990]; İnci Enginün, "Çanakkale Zaferinin Edebiyata Aksı", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, İstanbul 1987, s. 111-129; Bekir Oğuzbaşaran, "Edebiyatımızda Çanakkale", *Türk Edebiyatı*, sy. 221, İstanbul 1992, s. 15-17; a.mlf., "Edebiyatımızda Çanakkale-2", a.e., sy. 222 (1992), s. 21-22; "Çanakkale Türküsü", *TDEA*, II, 116-117.

MUSTAFA UZUN

ÇANDARLI

XIV. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı hânedanı ile birlikte ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti'nin gelişmesinde rol oynayan bir Türk ailesi.

Orhan Gazi devrinden başlayarak II. Selim'in tahta çıkışının ilk yıllarına kadar birçok ilmiye ricâli ve devlet adamı yetiştirmiş bir sülâledir. Mevcut şecerele göre bu aile mensupları çeşitli kollar halinde zamanımıza kadar gelmiş,